

et Phariseos datus esse poenas sanguinis omnium prophetarum, qui occisi essent, à primo usque ad ultimum. Nomen tantum patris Barachie non convenire. Nec enim illius Zacharie patrem Barachiam vocatum legimus. Alii putant Christum loqui de illo Zacharia, qui ex duodecim minoribus propheticis unus est. Is enim, c. 1, 1, filius Barachie fuisse dicunt, quam opinionem Orig., Chrysost., et Hieronym., referunt; Strabon vero secutus est. Alii hunc fuisse Zachariam illum filium Joiaedacritos, qui 2 Paralipomenou 24, 21, inter templum et altare occisum commemoratur, que et Hieronymi, et Bede, et omnium ferè posteriorum interpretum opinio est, cùx ceteris probabilior, quod solum illum Zachariam in Scripturis inter templum et altare occisum legamus, et est vero simile Christum notam historiam, et sacris testatam Litteris commemorare. Illud tantum non convenit, quod Zacharias ille in Scriptura non Barachie, sed Joiaedam filius appellatur; cui objectioni duobus modis interpres respondent. Primum, ut Hieronymus ait, Christus non ad vocem nominis, sed ad significacionem respexisse. Barachias enim Hebreoë Benedictus Domini significat, id est, hominem justum, et divina abundantia gratia, quem Joiaedam sacerdotem fuisse Scriptura tota testatur. Alii Joiaedam binominio fuisse potant, similique Joiaedam nomine, et Barachiam cognomentum appellatum. Conjectura probabilis est, quod D. Hieronymus affirmet se in eo Evangelio, quo Nazareni vobantur, pro filio Barachie *filium Joiaedae* legisse. Alia lectori obiectio potest occurtere, quod Zacharias ille non fuerit omnium prophetarum ultimus, quemque videtur Christum significare voluntate. Nam et multi postea fuerunt, et Joannes Baptista ultimus occisus. Facilius solutio est, voluntate Christum de illis tantum agere propheti, quorum cades sacris esset Litteris signata, ne scriberet et Pharisæi à patribus suis occisos fuisse negare possent; inter eos autem quos in sacris Litteris occisos legimus, Zacharias ille Joiaedae filius ultimus fuit. Alia hoc loco quæsto moveri solet, quomodo Christus minor omnium veterum prophetarum sanguinem super scribas et Phariseos venturum esse, cùm ipsi eos non occidissent, et non debeat illius patris iniquitatem portare, Ezechielis 18, 19. Quidam respondent omnium Judeorum veluti unam esse congregationem et quasi rempublicam. Videmus autem in republica, quia majores fecerunt, posteris tribui; ut Amalecite, quia filii Israel ex Aegypto revertentibus transiit per regionem suam concedere noluerunt, Exodi 17, 8, 14, delendi esse dicuntur; quod factum non est, nisi amis post plus quadrangulis, cùm nemo eorum viveret qui peccaverant, 1 Regum 15, 6, 7. Ita ergo Pharisæos sacerdotes et scribas poenas exsolutorios sanguinis prophetarum, non quod ipsi occidissent, sed quod cùm eorum res publica, eorumque majores occidissent, et ipsi occidissent, et ipsi occidisse putabantur. Ita Hieronymus et Beda. Alii dicunt septem filios pro patribus poenas dare, cùm eorum mores imitantur, ut Deus committatur, Exodi 20, 5: *Ego sum Deus zelotes, visitans*

iniquitates patrum in filios usque in tertium et quartum generationem. Alii filios etiam, cùm patrum suorum peccata sequuntur, pro illis non puniri; sed propter ea dici puniri pro illis, quia cùm eorum exemplo non resiperint, maiores poenas humant; sic Chrysostomus, Theophylactus et Euthymius interpretantur. Ego de illa questione, utrum filii pro patribus aliquando poenas solvant necesse non arbitror hoc loco disputare, cùm sine ejus explicazione possit intelligi, et ea questione, Exodi 20, 5, à nobis tractata sit. Credo autem hoc loco Christum humano vulgarique more loqui voluisse; neque aliud quidquam significasse, quā scribas et Phariseos tam graves pro suis homicidiis poenas datus esse, ut patrum etiam suorum homicidiis portare videbantur, non quod portarentur, sed quod severius puniri fuerint, nullaque meruerint misericordiam; sic enim solemus loqui de aliquo, qui cum multis facisset cades, et punitus non fuisset, ad extremum novo homicidio perpetrato deprehensus atque suspensus est, omnia simul exsolvit; non quod exsolvet sigillatio omnia, aut quod majores poenas dederit quām quas pro ultimā cade merebatur; sed quod sine misericordia punitus sit, et tantas solverint poenas, quantas maximam potuit. Hinc esse sensum hoc loco eventus docuit, ut constat ex versu 58: *Relinquet vobis dominus vestra deserta, et ex toto capite sequenti.* In illo autem exercito scribe et Pharisæi vix potuerunt maiores quām dedere poenas dare; quod, qui Josephus legerit, facilē concedet. Sed si nullum alium prophetam, nullum Christum discipulum, verum solum Christum ipsum occidissent, multo gravioribus penis digni erant. Itaque tantum abest ut pro patribus suis poenas lucent, ut ne pro se quidem ipsi satatis dignas poenas luere potuerint; sed, ut diximus, dicuntur sanguinis omnium prophetarum poenas solvise, quia quām maximas poterant, exsolventur.

VERS. 56. — AMEN, AMEN DICO VOBIS, NESENTE HEC OMNIA SUPER GENERATIONEM ISTAM. Et asseveratio particula, *Amen*, et ejus repetitione, et totius iterationis sententia, confirmat quod ante dixerat, non quis inanem fuisse putaret communionem. Generationem autem istam vocat totum Judeorum genus, super quos ea que dixerat ventura erant. Notus hebraismus *genetio*, id est, genitio.

VERS. 57. — QUOTIES VOLVI CONGREGARE FILIOS TUOS, SICUT GALLINA CONGREGAT PULLOS SUOS SUD ALIS, ET NON LUSTI? Semper iudicavi violentam esse interpretacionem, quam sep̄ D. Augustinus adhibet in hunc locum: *Volvi, inquit, congregare, et noluisi*, id est, etiam nolente to congregare. Sensus enim est facilis, quem præter illum omnes prorsus auctores veteres scuti sunt, Deum Judeos ad meliorem mentem vocasse, et venire noluisse, sicut superiora parabolæ, cap. præcedenti, versus 5, declaratum est, et ut per Salomonem, Proverbiorum 1, 21, dixit: *Vocavi, et renuiisti, extendi manum meam, et non fuit qui aspiceret;* et Isaiae 65, 12: *Vocavi, et non respondisti, locutus sum, et non audisti,* et faciebat malum in oculis meis, et quæ nolui, elegi; et cap. 66, 4: *Vocavi et*

non erat qui responderet; locutus sum, et non audierunt; et Jeremias 7, 15: *Locutus sum ad vos manū consurgens et loquens, et non audistis, et vocavi vos, et non respondistis.* Idem enim est vocasse, et congregare voluisse, idem est non respondisse et noluisse congregari.

VERS. 58. — ECCE RELINQUET VOBIS DOMUS VESTRA DESERTA. Particula ecce propinquum tempus videtur indicare, ut nullis oīis locis, quos c. 2, 1, notavimus. Dominum autem eorum aut urbem appellat, ut Beda existimat, quia eorum erat habitat, quecum paulo post vastanda erat, sicut Deus oīis apud Isam simil communiationis usus, dicitur, c. 5, 5: *Ostendam vobis quid ego faciam vineæ meæ, auferam sepe, et erit in direptionem; dirus maceriam eis, et erit in conculationem;* aut, quod est probabilius, templum, quemadmodum Hieronymus, Theophylactus et Euthymius interpretantur, quia quemadmodum oīis, ita etiam tunc adeò in templo suo Iudei confidebant, ut utissimum in eo præsidium habere videbantur Jeremie 7, 4: *Nolite confidere in verbis mendaciis, dicentes: Templum domini, templum domini, templum domini est.* Nam et tempore Jeremie, paulo antequam à Chaldeis invaderetur, simili Deum communiatione usum legimus Jeremias 12, 7: *Reliqui domum meam, dimisi hereditatem meam.* Nam quod Ambrosius in Commentariis in Psalmum 95, per dominum Judaeos synagogam intelligit, aut minus probabile, aut allegoricum est.

VERS. 59. — DICO ENIM VOBIS. Reddit causam cur descendens eorum dominus eset, quia ipse nimurum, à quo tanquam veritate figura impiebatur, paulo post erat ex hoc mundo discussurus. Itaque sicut dominus habitoribus vacua ruere solent, ita templum eo dicendum: dirundum erat.

VERS. 60. — NON ME VIDERIS, benignum, ut modo, sed ut severum judicent in secundo adventu, cùm vel inviti gloriam mean agnoscerit.

CAPUT XXIV.

1. Et egressus Jesus de templo, ibat: et accesserunt discipuli ejus, ut ostenderent ei adificationes templi.

2. Ipse autem respondens, dixit illis: Videbitis haec omnia. Amen dico vobis: Non relinqueret hic lapis super lapidem, qui non destruetur.

3. Sedent autem eo super montem Oliveti, accesserunt ad eum discipuli secreto, dicentes: Dic nobis, quando haec erunt, et quod signum adventus tui, et consummationis seculi?

4. Et respondens Jesus, dixit eis: Videete ne quis vos seducat.

5. Multi enim venient in nomine meo, dicentes: Ego sum Christus, et multos seducant.

6. Audiri enim estis prælia et opiniones prælitorum. Videite ne turbemini: oportet enim haec fieri: sed nondum est finis.

7. Consurget enim gens in gentem, et regnum in

DONEC DICATIS: BENEDICTUS QUI VENIT IN NOMINE DOMINI. Secundum Christi adventum significari omnes consentient auctores. Quomodo autem Iudei in secundo adventu dicturi sint de Christo: *Benedictus, qui venit in nomine Domini*, de eo dissentiant. Multe ex antiquissimis, ut recitat auctor Imperfecti, in quorum ipse sententia est, dixerunt multos ex Iudeis sub finem mundi in Christum credituros, atque eos dicturos esse: *Benedictus qui venit in nomine Domini*. Hieron. hunc sensum esse putat: Non videbitis me, donec coniteamini, id est, nisi coniteamini me esse eum qui venit in nomine Domini. Euthym. et Theophil., et, ut videtur, etiam Chrysostom., reverè Iudeos in secundo Christi adventu dicturos esse putant: *Benedictus qui venit in nomine Domini*; invitos tamen aque coactos. Ego invitos quidem eos dicturos puto; animo tamen, non ore. Sic enim mihi loqui videtur Christus, quemadmodum si rex aluci se pro rege non agnoscet diceret: *Suspendam te, et tunc dices, me esse regem; non enim significat enim verbi dictorum, sed reijs experitur esse; quemadmodum Zacharie 12, 10, et Joannis 19, 37: Videbunt in qua transierunt; quod enim illic dicit: Videbunt, hic dicit: Dicetis.* Albid autem, ut opinor, Christus ad id quod paulo ante acciderat, cap. 21, 16, ubi cùm pueri in templo clamarent: *Hosanna filio David!* sacerdotes et scribes indignantes dixerunt: *Autis quid isti dicunt?* quasi blasphemare eos putarent, quod Christo canerent: *Hosanna filio David!* Prædicti ergo Christus venturum tempus, quo tempore etiam idem dicere cogantur. Adnotarunt Chrysostomus, et Theophylactus et Euthymius, illud adverbium, *amodo*, id est, ab hoc tempore, non punctum temporis, sed passionis tempus significare, post quod, eti apostoli et nonnulli alii discipuli eum jam suscitatum viderunt, Iudei, de quibus loquebatur, non viderunt.

CHAPITRE XXIV.

1. Lorsque Jésus sortait du temple pour s'en aller, ses disciples s'approchèrent de lui, pour lui faire remarquer la structure de cet édifice.

2. Mais Jésus leur dit: Vous voyez tous ces bâtiments; je vous le dis en vérité, ils seront tellement détruits, qu'il n'y demeurera pas pierre sur pierre.

3. Ensuite, comme il était sur la montagne des Oliviers, ses disciples s'approchèrent de lui en particulier, et lui dirent: Dites-nous quand ces choses arriveront, et quel signe il y aura de votre avènement et de la consommation du siècle?

4. Et Jésus répondant, leur dit: Prenez garde que personne ne vous séduise;

5. Car beaucoup viendront en mon nom, disant: Je suis le Christ; et ils séduiront plusieurs.

6. Vous entendrez aussi parler de guerres et de bruits de guerres. Gardez-vous bien de vous troubler, car il faut que ces choses arrivent; mais ce ne sera pas encore la fin.

7. Car il se levera peuple contre peuple, royaume

regnum : et erunt pestilentie, et fames, et terramoto per loca.

8. Hec autem omnia initia sunt dolorum.

9. Tunc tradent vos in tribulationem, et occident vos : et eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum.

10. Et tunc scandalizabuntur multi, et invicem tradent, et odio habebunt invicem.

11. Et multi pseudoprophete surgent, et seducent multos.

12. Et quoniam abundavit iniquitas, refugescent charitas multorum.

13. Qui autem perseveraverit usque in finem, huius salvis erit.

14. Et predicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus : et tunc veniet consummatio.

15. Cum ergo videritis abominationem desolacionis, quo dicta est à Dauid propheta, stantem in loco sancto : qui legit, intelligat :

16. Tunc qui in Iudea sunt, fugiant ad montes :

17. Et qui in tecto, non descendat tollere aliquid domo sua :

18. Et qui in agro, non revertatur tollere tunicam suam.

19. Va autem prægnantibus et netrictibus in illis diebus.

20. Orate autem ut non fiat fuga vestra in hieme vel sabbato.

21. Erit enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi usque modo, neque fiet.

22. Et nisi breviati fuissent dies illi, non fieret salva omnis caro : sed proper electos breviabantur dies illi.

23. Tunc si quis vobis dixerit : Ecce hic est Christus, aut : Illic, nolite credere.

24. Surgent enim pseudochristi et pseudoprophetes : et dabunt signa magna et prodigia, ita ut in errorum inducantur (si fieri potest) etiam electi.

25. Ecce prædicti vobis.

26. Si ergo dixerint vobis : Ecce in deserto est, nolite exire : Ecce in penetralibus, nolite credere.

27. Sicut enim fulgor exit ab oriente, et paret usque in occidente : ita erit et adventus Filii hominis.

28. Ubiquecumque fuerit corpus, illic congregabuntur et aquile.

29. Statim autem post tribulationem diernum illorum, sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum, et stelle cadent de celo, et virtutes colorum commovebuntur.

30. Et tunc parabit signum Filii homini in celo : et tunc plangent omnes tribus terra : et videbunt Filium hominis venientem in nubibus celo cum virtute multâ et maiestate.

31. Et mittet angelos suos cum turbâ et voce magna et congregabunt electos ejus à quatuor ventis, à summis ecclorū usque ad terminos eorum.

contre royaume ; et il y aura des pestes, des famines, et des tremblements de terre en divers lieux.

8. Et tout cela ne sera que le commencement des douleurs.

9. Alors on vous livrera aux tourments ; on vous fera mourir, et vous serez hâs de toutes les nations, à cause de mon nom.

10. Ce sera alors pour plusieurs un temps de scandale, et l'on se trahira et se hâtra mutuellement.

11. Il s'élèvera aussi plusieurs faux prophètes qui séduiront beaucoup de personnes.

12. Et parce que l'iniquité sera venue à son comble, la charité de plusieurs se refroidira.

13. Mais celui-là sera sauvé, qui persistera jusqu'à la fin.

14. Et cet Évangile du royaume sera prêché dans toute la terre, pour servir de témoignage à toutes les nations ; c'est alors que la fin doit arriver.

15. Quand donc vous verrez dans le lieu saint l'abomination de la désolation, qui a été prédicta par le prophète Daniel, que celui qui lit entende.

16. Alors que ceux qui sont dans la Judee s'enfuient sur les montagnes ;

17. Que celui qui sera sur la terrasse du toit, n'en descende point pour emporter quelque chose de sa maison :

18. Et que celui qui sera dans le champ ne retourne point pour prendre sa robe.

19. Mais malheur aux femmes qui seront grosses ou qui aleront en ce temps-là.

20. Mais priez que votre finte n'arrive point durant l'hiver, ni au jour du sabbat.

21. Car l'affliction de ce temps-là sera si grande, qu'il n'y en a point eu de pareille depuis le commencement du monde jusqu'à présent, et qu'il n'y en aura jamais.

22. Et si ces jours n'avaient été abrégés, mal homme n'aurait été sauvé ; mais ils seront abrégés à cause des élus.

23. Alors si quelqu'un vous dit : Le Christ est ici ; ou : Il est là ; ne le croyez point.

24. Car il s'élèvera de faux christs et de faux prophètes, qui feront de grands prodiges et des choses étonnantes, jusqu'à séduire ; s'il était possible, les élus mêmes.

25. Voici que je vous l'ai prédit.

26. Si donc on vous dit : Le voilà dans le désert, n'y allez point : Le voici dans le lieu le plus retiré de la maison, ne le croyez point.

27. Car, comme un éclair qui sort de l'orient et part jusqu'à l'occident, ainsi sera l'avènement du Fils de l'homme.

28. Partout où le corps se trouvera, là les aigles s'assembleront.

29. Mais aussiodi après ces jours d'affliction, le soleil s'obscurcirà, et la lune ne donnera plus sa lumière, les étoiles tomberont du ciel, et les vertus des cieux seront ébranlées.

30. Et alors le signe du Fils de l'homme paraîtra dans le ciel ; et à cette vue tous les peuples de la terre s'abandonneront aux pleurs et aux gémissements, et ils verront le Fils de l'homme, qui viendra sur les nuées du ciel, avec une grande puissance et une grande majesté.

31. Et il enverra ses anges, qui feront entendre la voix éclatante de leurs trompettes, et qui rassembleront ses élus des quatre coins du monde, depuis une extrémité du ciel jusqu'à l'autre.

32. Ab arbore autem fici diciste parabolam : cùm jam ramus ejus tener fuerit : et folia nata, scitis quia propè est festas :

33. Ita et vos cùm videritis hec omnia, scitote quia propè est ianuas.

34. Amen dico vobis, quia non preteribit generatio hæc, donec omnia hæc fiant.

35. Cœlum et terra transibunt, verba autem mea non preteribunt.

36. De die autem illâ et horâ nemo scit, neque angelus celorum, nisi solus Pater.

37. Sicut autem in diebus Noe, ita erit et adventus Filii hominis.

38. Sicut enim erant in diebus ante diluvium comedentes et bibentes, nubentes et nupti tradentes, usque ad eum diem quo intravit Noe in arcam,

39. Et non cognoverunt donec venit diluvium, et tulit omnes : ita erit et adventus Filii hominis.

40. Tunc doce erunt in agro : unus assumetur, et unus relinquetur.

41. Dux molestantes in molâ : una assumetur, et una relinquetur.

42. Vigilate ergo, quia nescitis quâ horâ Dominus vester venturus sit.

43. Illud autem scitote, quoniam si sciret paternitas, quâ horâ virutus venturus esset, vigilaret utique, et non sciret perfodi domum suam.

44. Ideo et vos estoate parati : quia quâ nescitis horâ Filii hominis venturus est.

45. Quis, putas, est fidelis servus, et prudens, quem constituit dominus suus super familiam suam, ut del illis cibum in tempore ?

46. Beatus ille servus, quem cùm venerit dominus ejus, invenierit sic facientem.

47. Amen dico vobis quoniam super omnia bona sua constituit eum.

48. Si autem dixerit malus servus illi in corde suo : Morum facit dominus meis venire ;

49. Et cooperit percute conservos suos, manducet autem et bibat cum ebriosis :

50. Veniat dominus servil illius, in die quâ non spectat, et horâ quâ ignorat :

51. Et dividet eum, partemque ejus ponet cum hyperiolis : illic erit flitus et stridor dentium.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — ET EGREGIUS JESUS DE TEMPLI GR. Grecè, καὶ ἐξεργάσας ἦν τοὺς ἀπόστολους ἀνὰ τὸ λαόν, et egressus Jesus abiit è templo. Noster interpres videtur leguisse καὶ ἐξεργάσας ἦν τοὺς τοῦ λαοῦ ἀπόστολους, meior sensu. Nam egressus Jesus ibat à templo, ut Grecè legitur, tautologia videtur esse. Adde quod nonnulli etiam codices Græci eamdem, quam noster interpretis dicit, quia unus discipulus accessit, sicut c. 26, 8, dicti indiguitos fuisse discipulos unguenti effusione, murmurantesque dixisse : *Uñ quid perdidi hanc?* cùm ex Joanne, c. 12, 4, solum Judam indignantem, ac murmurasse constet, et sicut, c. 27, 44, scribit latrones,

bant de his, que dixerat Dominus de ejus ruina; illa vero excedit mox futurum prædict. Mirabilis erat

qui cum Christo crucifixi erant, impropriasse illi, cùm Lucas, c. 25, 59, unum tantum latronem blasphemasse dicat.

UT OSTENDERENT IIII EDIFICATIONS. Structuras templi. Est valde vero simile, quod Origen., Hilarius, Chrysost., Theophylact. et Euthym. adnotaverunt motos fuisse discipulos, ut Christo templi structuram ostenderent, verbis, que capite precedentibus, versu 58, audierant: *Eccō relinqueret vobis domus vestra deserta*, aut, ut quidam putant, admiratione, quasi fieri non posset, ut tantum, talem templum vastaretur, aut ut alii ex illis, quos nominavimus, auctores existimant, eoque probabilius iudico, commiseratione, quasi tam pulchrum, et admirandum templum vastari ferendum non esset; itaque videntur, ut ait Origenes, demonstrata templa structura, atque pulchritudine Christum ad communisierungem flectere voluisse, ut latam sententiam de ejus demolitione revocaret. Fuerat templum illud ab Hierode de integro miro opere adificatum, longitudine centum cubitorum, altitudine totidem, et amplius viginti, lapidibus candidis, atque firmissimis, longitudine viginti quinque cubitorum, latitudine duodecim, altitudine octo; ut Josephus scribit, lib. 13 Antiquitatum, c. 14, hoc est, quod Christo dicunt apud Marcum, cap. 15, 1: *Aspicis quales lapides, et quales structure*.

VERS. 2. — *VIDENT HEC OMNIA? et p̄dixeris; nonne videtis?* Noster interpres videatur negationem non legisse; et quidem sensus est melior; significat enim Christus, ut etiam atque etiam structuram templi considerent, quō magis eversionem admirarentur; non enim *relinqueret lapis super lapidem*, quod etsi per exaggerationem dictum videri potest, ut ingens tantum ruina et vastatio declararet qualiter Josephus, lib. 7, de Bello Iudaico, c. 9 et 10, describit; tamen non est passa divina providentia, ut extimare quisquam posset Christum vel in uno lapide per hyperboleum loquenda fuisse mentitum. Scribunt Chrysost., oratione secundā et tertiā adversus Iudeos, et Gregorius Nazianzenus, oratione secundā contra Julianum, et Theodoreut, libro 3 Historia Ecclesiastica, c. 20, Julianum Apostatam, dum imperat, Iudeos concessisse, ut Jerosolymitanum templum restaurarent; id Iudeos incredibili aceritate conatos facere, effodiisse fundamenta veteris templi, ut nova reponerent, ignem ex imis fundamentis exiluisse, multosque consumpsisse ex iis qui adificabant; ita Iudeos suis manibus Christi predictionem complexisse. Vetus enim templum, si quid supererat, ita diruerat, ut lapis supra lapidem non remaneret; novum verò ne inchoare quidem prohibiti potuerunt.

VERS. 3. — *SEDENT AUTEM EO. Hoc de quarto, posteaquam cum ramis et acclamationibus in urbem ingressus eset Christus, accidisse inter omnes conuenit.* Ex Evangelistarum collatione facile colligitur.

structura templi è lapidibus duris, et candidis, ferro et plumbō ita conexis, ut in omne ævum durarunt. Vide Josephum, l. 15, c. 14.

VERS. 3. — *DIC NOBIS QUANDO HEC ERUNT, hæc mala,*

Nam eodem die in Bethaniam secessit; secundo vero ex Bethaniā rediens ficiū maledixit; tertio vero die cūm iterum ex Bethaniā revertetur, discipuli aera-cam viderunt sicca, Marci 11, 15, 14, 21. Eodem autem tertio die ex Jerusalemē in Bethaniam de more redisse, ut ibi noctem ageret, ex Luke, cap. 21, 37, intelligitur. Itaque die quanto Bethanie fuit, et quia nullus evangelista narrat eum ante diem quintum, quo Pascha celebravī, Jerosolymam revertisse, et quia Matth., c. 26, 6, scribit cum fuisse in domo Simonis leprosi duobus diebus ante Pascha; Bethaniā autem fuisse ad radicem montis Olivaram, dixi, cap. 21, 1. Quare credibile est Christum, cū in monte, qui pauli plus milie passibus ab urbe distabat, ascendisset ex urbem ac templum contemplatum esse, et aliquid de futuri ejus calamitate praedixisse, quōd occasione discipulis prebuerit interrogandi: *Die nobis, quando haec erunt;* id ex Marco, obscurā licei conjecturā colligitur, c. 15, 5. *Et iam sedget, inquit, in monte Olivaram contra templum*, indicans eum prospicisse, et contemplatum fuisse templum, et de eo aliud dixisse.

ACCESSIONERAT A DII DISCIPULI. Marcus scribit quartū tantum accessisse, Petrum, Jacobum, Joannem, et Andream; itaque dubium est an quod Evangelista dicit, secretū accessisse, intelligendū sit illos quartū secretū ab aliis discipulis ad Christum addisse, atque eum interrogass̄e, an, ut Euthymius existimat, accessisse omnes, sed secretū ab aliis hominibus, ut non nisi discipulis essent. Illud prūs probabilitas videatur. Propterea enim videatur Marcus eorum, qui accesserunt nomina expressisse; et est credibile quatuor illos discipulos, qui Christo omnium erant familiarissimi, et secretioribus mysteriis interesse soliti, solos voluisse de maxima Christum interrogare, existimantes faciliter eum sibi soli, quām omnibus in commune discipulis dicturum esse. Erat enim de templi excido periculorum loqui, quemadmodum Stephanus in Actis Apostolorum, cap. 6, 14, objectum est: *Audiebimus cum dicentes, quoniam Jesus Nazarenus hic destruet locum istum.* Quid autem discipulos moveret, ut id interrogarent, incertum: credi potest naturali eos studio, quo omnes homines teneri solent, futura, maximè ea, quæ se, patrīam suam attingunt, sciendi adductos fuisse; sed auctor Imperfecti in meliorē partē interpretatur, eos desiderio, quo tenebantur, Christo in regno celorum fruendi, de mundi fine interrogasse, quasi nimium illis tardare videbatur.

QUANDO HEC ERUNT, ET QUOD SIGNUM ADVENTUS TUI, ET CONSUMMATIONIS SECULI? Tunc interrogant, quando ea mala que predixerat, urbi ac templo eventura esent; quod signum ipsius adventus esset praecessum; quod mundi consummationem, ut Hilarius, Hieronymus et Strabu adnotarunt, quod, qui maliis

que urbi et templo eventura predixisti: *Et quod signum adventus tui, existimabant enim haec penē iisdem temporibus eventura ante terrenum Christi regnum, quod vehementer optabant.*

refellunt verbis, nihil mihi agere videntur. Nam quōd Christi adventus, et mundi finis eodem tempore futurus sit, quid, queso, obstat, quoniam distinetur de utroque apostoli doceri velint? Utique et templi vastationem, ut paulo post dicemus, eodem etiam tempore futuram putabant; nemo tamen negat de templi eversione, et de Christi adventu diversas esse questiones.

VERS. 5. — *MULTI ENIM VENIENT IN NOMINE MEO.* Haud dubium est quin apostoli statim post templi excidium Christi adventum, et mundi finem futurum putaverint; sed an Christus ex excido Jerosolymitano, an de advento suo et mundi fine respondeant, id et dubium, et obscurum est. Vestigios auctores omnia referunt ad finem mundi, ut Irenaeus, libro 3, c. 25, et Hilarius hoc loco, et Gregorius, hom. 4 in Evang. Alii haec que dicuntur usque ad versum 25, de solo Jerosolymitano excido iudicis volum, ut Chrysostomus, Theophylactus et Euthymius. Media mili placet sententia, quam et Augustinus, epistola 80, et Hieronymi ad Beda, hoc loco, esse video, Christum confuse de utrāque respondisse, sicut confusū apostoli interrogaverant. Quod certo cum consilio atque divino fecisse arbitror, ne quis posset finem mundi cognoscere. Existimabant apostoli haec esse conjuncta finem templi et finem mundi; noluit Christus hinc illis errorē eripere, ne post templi eversionem in longum expectationem portigentes securi essent; diligenter tamen atque prudentius lectoris est, que de Jerosolymitano excido, et que de mundi fine dicuntur, subtili conjecturā distinguere. Haec ergo que nunc Christus dicit, ad utrumque videntur pertinere; nam et ante Jerosolymitanum excidium multi pseudocristi extiterunt, et ante finem mundi multos futuros Joannes in Apocalypsi testatur; quare cū generaliter sententia intelligi possit, restraininga non est, ne Spiritu sancto, quo Christus loquebatur, limites praefiguntur. Scribit Lucas in Actis Apostolorum, c. 5, 56, existit Theodam quemdam, qui Judeorum populum conturbaverit, dicentem se esse aliquem, id est, magnum prophetam. Eius historiam Josephus, libro 20 Antiquitatum, c. 4, commemorat, itemque de aliis seductoribus, c. 12, et libro 2 de Bello Iudaico, c. 12, scribit multa. Hieronymus Simonem Magum inter eos numerat, qui falso Christi nomine venerunt, quia virtus Dei magna vocabatur, Actorum 8, 10. Hujusmodi nugatores infinita Iudeorum multitudine scēta est, divino planē judicio, ut qui Christi vero Dei Filio non crediderint, seductoribus credenter, sicut Christus predixerat, Joan. 5, 45: *Ego veni in nomine Patris mei, et non acceperitis me; si alius venerit in nomine suo, illum accipietis*, et, ut ait D. Paulus, 2 ad Thes. 2, 10, 41: *Eo*

VERS. 4. — Respondit Dominus non præcisi ad id quod rogabant apostoli, sed ad ea que seire eorum plurimum intererat. August., epist. 80, censet Ciri-stum Dominum permixtum agere de excido Jerosolymae et de extremo iudicio. Illud Iudeus persuasum erat tempus adesse adventus Messiae: hanc occasiōnem arripuerunt seductores se pro Messia venditandū.

Inter eos fuerunt Judas, Theudas, tum Simon magus, postremus temporibus Adriani Barchochebas.

VERS. 6. — *Pseudoprophetas, persecutores, bella, et magnam morum mutationem fore prædicti: que signa communia sunt urbis excido; et mundi consummationi.* Sed nondum est finis malorum quæ Judeis eventura sunt ante urbis ruinam.

ET ERUNT PESTILENTIA ET FAMES, *καὶ θάνατος λαγῳδεῖαι, fames et pestilentia, transpositis verbis, que vel in Gracis, vel Latinis codicibus facile transponerunt; facilis tamen in Gracis, propter magnam utriusque nominis similitudinem; probabilis autem est ita legendum; ut legitur Graecè, quia Graecum proverbium est *Μέττη λαγῳδεῖαι, post famem pestis*: Est autem Graecè paronomasia, que Latinè exprimi non potest. Famem quidem ante Jerosolymitanum excidium processisse ex Actis Apostolorum, c. 11, 28, colligit, et Josephus tradit, lib. 20 Antiquitatum, cap. 2.*

VERS. 8. — *HIC AUTEM OMNIA INITIA SUNT DOLORUM*, id est, *parva mala*, si cum iis qua postea secutura sunt, conferatur. Metaphora à mulieribus parturientibus sumpta est, que initio nuntio quosdam instantis partus dolores sentiunt; exiguo tamen, si cum iis cruciatibus compararent, quos erumpente infante expeririunt. Solet Scriptura frequenter futurorum calamitatum dolorem hæc metaphora declarare, ut Psalmo 47, 7: *Ibi dolores, ut parturientes*, et Isaiae 15, 7, 8: *Propterea hoc omnes manus dissolventur, et omne cor hominis contabescet et convertetur. Torsiones et dolores tenebunt; quasi parturientes dolentib; unusquisque ad proximum summ stupebit; facies combusta vultus eorum*, et cap. 21, 3: *Propterea repleti sunt lumbi mei dolore; angusti possedit me, sicut angusta parturientes. Simila exempla in prophetis passim leguntur*, Jeremie 4, 31, et 6, 24, et 15, 21, et 22, 23, et 50, 6, et 48, 41, et 49, 22, 24, et Ezechiel 50, 16, et Osee 15, 10, et Michae 4, 9, 10: *Comprehendet te dolor, sicut parturientes; dol et sutage, plena Sion, quasi parturientes*.

VERS. 12. — *ET QUONIAM ABUNDABIT INQUITAS, FRINGESSET CHARIAS.* Sensus est, tantum futuram esse omnium ferè hominum in Christi discipulis sevitiā et crudelitate (hanc enim iniquitatem vocat), ut qui aliquam alii qui charitatem habent, quia apostolos exterisque Christianos excipere soleant atque juvare, exercere non audeant; hoc est, charitatem refrigescere, quia vir quisquam reperiendus erat etiam inter Christianos, qui Christianos juvare vellet, ne et ipse Christianus esse videceret; exemplum est apud D. Paulum in 2 Epistola ad Timotho, c. 4, 16: *In primâ, inquit, mæd defensione nemo mihi affuit, sed omnes me dereliquerunt; non illis imputetur*.

VERS. 14. — *ET PREDICABITUR HOC EVANGELIUM REGNI IN UNIVERSO ORBE.* Hinc colligit Hieronymus, et Beda non agi hoc loco et superioribus versibus de templi et urbis vastatione; sed de fine mundi, quia dicitur prius Evangelium in universo terrarum orbis predicandum, quod ante Jerosolymitanum excidium neque factum fuisse constat, neque fieri potuisse.

VERS. 9. — *Hec omnia apostolis et aliis discipulis evenerunt ante urbem expugnataem.*

VERS. 14. — *Apid omnes gentes nos predicatum est Evangelium ante excidium Jerosolymæ: in TESTIMONIUM OMNIBUS GENTIBUS;* ad testificandam gentibus veritatem Evangelii: *ET TUNC VENIET CONSUMMATUM, Gr. finis urbis primæ, tum orbis. Unde primum quo-*

Chrysostomus tamen et Theophylactus in sua sententiæ persistunt, ut hec omnia de solo Jerosolymitano excidio intelligentur, quos multi recentiores interpres secuti sunt. Argumento vero, quod objicitur, respondent etiam ante templi eversionem Evangelium fuisse totum terrarum orbis predicationum, ut testatur D. Paulus in Epistola ad Romanos, cap. 4, 8: *Fides, inquit, vestra annuntiata in universo mundo*; et cap. 10, 18: *Nunquid non audierunt? et quidem in omni terra exiit sonus eorum, et in fines orbis terra verba eorum.* At certè in multis orbis terrarum partibus Evangelium predicationum non erat, cùm et patrum nostrorum memoria reperta sit quarta pars orbis multo ceteris major, ubi nulla Evangelii notitia unquam fuerat; et D. Augustinus, epistola 80, testatur multas suo tempore in Africa fuisse gentes, que Evangelium neque acceperant, neque audiebant. Vera ista sunt; sed facile à multis responder hyperbolicae esse D. Pauli correctionem, quā dicit Evangelium in toto orbe predicationum, quia in pluris locis predicationum erat; eodem modo Christum hoc loco locutum esse. Nam cum Jerosolyma vastata est, vix illa erat regio ex iis quæ ad illud usque tempus reportare fuerant, ubi Evangelium non insinuerunt.

ET PREDICABITUR. Sunt qui putant particulam et hoc loco adversative vim habere, quod in simili conjunctione Hebraicæ *τι* est usitatissimum; quasi dicat: Quanvis haec omnia evenient sint, tamen nihil obstante quoniam Evangelium totum terrarum orbis numeratur; ipsum enim sibi per gladios, per ignes viam faciet, quemadmodum Theophylactus et Euthymius videunt exposuisse. Mihi sensus videtur esse, quavis calamitatis illæ quas Christus opposuerat Jerosolymitanum excidium tempore evenerint, tamen existandum non esse finem mundi propriece instare. Prius enim Evangelium totum terrarum orbis predictari oportere, ut clarus dixit Marcus, c. 15, 10: *Et in omnes gentes primum oportet predicari Evangelium*, id est, priusquam veniat mundi consummatio, ut auctor Imperfeci interpretetur. Evangelium autem regni vocat, quo regnum celorum nuntiatur appropinquare, ut c. 5, 2, et c. 4, 17, et c. 10, 7. Cur autem ita vocetur illic exposuimus.

IN TESTIMONIUM OMNIBUS GENTIBUS. Incepta est hereticorum interpretatione, id est, ut sit lex omnibus gentibus; legem enim in Scripturis testimonium appellari, ut Psal. 118, 129: *Mirabilia testimonia tua, Domine*; quod, ut verum sit, ad hunc tamen locum aperte non hareret, ubi Christus significare voluit, id est Evangelium omnibus esse gentibus predicandum, ne quis veritatis ignorandam posset pretexere, quoniam salvs fieret, eaque res in eos qui Evangelium non receperint, aut receptum non servavissent, in supremo iudicio

stionem solvit Dominus de excidio Jerosolymæ. Primum id evenerit in magna orbis parte, predicationum est Evangelium, et ante extremum iudicium in universo orbe predicatur; et quidem haec omnia ante urbis ruinam evenerunt, et lex vetus in his ruinis seputa est.

testimonio esset, quo convicti condemnarentur, ut Chrysost. Hieronym., Beda et Euthym. exponunt, similemque sententiam, cap. 8, 4, et c. 10, 18, expousimus.

ET TUNC VENIET CONSUMMATIÖ. Chrysost. et Theophyl. Jerosolymitanam consummationem, id est, stationem intelligent. Hieronymus et Beda, omnesque vetustiores auctores consummationem mundi, quo' mihi videtur esse probabilis. Credibile enim est Christum ad ea quæ apostoli interrogaverant respondisse. Interrogaverunt autem quod signum esset consummationis; versus 3 respondet predicandum Evangelium per omnes partes orbis terrarum; atque tunc futuram consummationem. Intellegit ergo consummationem seculi, de qua apostoli interrogaverant. Ceterum non videtur sensus esse, quemadmodum Hieronymus existimat, Evangelii per totum terrarum orbem predicationem certum esse signum instanti mundi consummationis; nec enim certum ultimū habemus signum, et istud est nimis Christi sententiam arcire. Sed sensus, ut opinor, est consummationem mundi non ante futuram, quām Evangelium per omnes orbis horas predicationum sit. Hoc enim certum, Evangelium prius omnibus gentibus predicandum; illud incursum, a simulatique predicationum fuit, finiendum sit mundus.

VERS. 15. — CUM VIDERIS ABOMINATIONEM. Etiam hoc ad finem mundi Ireneus refert, lib. 5, c. 25, et Hilarius, et auctor Imperfeci hoc loeo; quam opinionem Hieronymus et Beda, eti non omnino sequuntur, improbare non audent; et vero simile quiddam Antichristi tempore futurum esse apud Danielē, cap. 12, 11, legimus, et D. Paulus significat, 2 ad Thessal. 2, 4, cùm dicit Antichristum in templo Dei, quasi Deus sit, sessuum esse. Sed hoc loeo, quanvis fortasse ad tempus Antichristi Christus etiam inspexerit, tamen de Jerosolymitanâ vastatione cum locutum esse dubitare non possumus, neque quisquam, preter eos, quos ante nominamus, gravis auctor dubitavit. Refert aliquid ad explanationem hujus loci scire, unde hoc testimonium sumptum sit: dubius enim in locis de futurâ abominatione locutus est Daniel, cap. 9, 27, et cap. 12, 11. Errare Calvinus dicit eos qui ex 9 cap. sumptum existimant; errare ego dico enim, quod ex 12 cap. sumptum esse putet; nam Daniel, c. 12, non de Antiochœ, aut de Tito, et Vespasianœ, sed de Antichristo vaticinatur, et c. 9, ita futuram in templo abominationem cum Christi morte conjungit, ut dubium esse non possit, quin de templi vastatione loquatur, quæ minimo intervallo Christi mortem secuta est. Major questio, quæ illa sit abominatione, de quâ loquitur Christus. Auctores illi, quos diximus ad Antichristi tempora ista refutasse, Antichristum ipsum abominationem vocari putant; quod, ut D. Paul. ait, in templo, quasi Deus sessurus sit, idemque profanatur. Hieronymus. preter hanc duas

VERS. 15. — Abominatione Hebreis est idolum. An Cain Caligula statua quæ in templo posita est, ex Josepho, l. 2 de Bello Jud., c. 8? An templi profanatio facta à Zelotis intelligitur, ex Josepho, l. 6, cap. 4?

recitat opiniones, quas æquæ probabiles videtur existimare; altera est abominationem vocari statuam Caesaris, quam Pilatus in templo posuerat; altera statuam Adriani, quæ postea posita est. Neutrū mihi videtur esse probabile. Non statuam Caesaris Pilatus in templo non posuit; sed in urbem solam induxit, idque clau tempestâ nocte, et in vexillis militari bus: deinde non stetit, nisi ad paucos dies. Nam Pilatus victus Iudaorum precibus vexilla subduxit, ut Josephus, lib. 18 Antiquitatum, c. 5, et lib. 2, de Bello Iudaico, c. 8, mihi auctor est. Adde quod cùm hunc Christus dixit, jam id factum fuerat. Itaque non potuit eam statuam abominationem appellare. Minus et statuam Adriani, qui longè post Jerosolymitanum vixit excidium. Loquitur enim Christus de abominatione, que futuri excidi signum futura erat. Alii ipsum Romanorum exercitum, qui Jerosolymam obsecravit, abominationem vocatum putant; quemadmodum Origenes, tractatu 29, eamque opinionem plerique recentiores interpres complexi sunt non sine magna, ut videtur, probabilitate. Nam quod Christus hoc loco dicit: *Cum videritis abominationem*, apud Lucam, c. 21, 20, dicit: *Cum videritis circumdari ab exercitu Ierusalem, tunc scito, quia appropinquaret desolationes ejus.* Persuadere tamen mihi non possum Romanorum exercitum abominationem hic appellari. Verum, quia Christus addit stantem in loco sancto, et ut Marcus ait, c. 15, 14, stantem, ubi non debet, quia periphrasi minimè dubito Jerosolymitanum templum significari, quemadmodum Daniel expresso dixit nomine: Romanorum autem exercitus in templo non stetit, nisi excisæ jam et vastata urbe, cùm vicerit, ut Josephus sit. Tito due templum incendiit; itaque non poterat futura templi, ubique eversionis signum esse, et cùm dicit stantem, statuam aliquam videtur indicare; vero simile videtur esse Christum utrumque dixisse, et cùm videtur abominationem, ut ait Mattheus, et cùm videtur circumdari Jersalem ab exercitu, ut ait Lucas, quorum alterum Mattheus, alterum Lucas prætermiserit, quemadmodum videtur D. Augustinus, lib. 2 de Conser. evangelistarum, c. 77, sentire. Certe ita sentit Euthymius. Alii de seditione illâ hoc interpretantur, quæ sub Floro preside Zelotis auctoribus (tis enim seditionis duces vocabantur) inter Iudeos excitata est: ita ut Zelotes in templum sese receptorum, illudque contaminaverint, ut Josephus, lib. 6 de Bello Iudaico, c. 4, describit. Et quidem sedilio ante Jerosolymitanam vastationem contigit, sed ut eam credam abominationem appellatam, adducere non possum. Chrysostomus, Euthymius, et Theophylactus Titi imperatoris imaginem in templo positam fuisse dicunt; eamque abominationem appellari. Sed, ut id probent nullum, quod scilicet vicinum eorum temporum auctorem habent: nihil enim de ea re, qui interfuerat, Josephus scripsit. In re prorsus incertâ pro vero, quod vero similis videtur, Lucas exercitum Romanum indicat, cùm Cestius Florus cinxit Jerosolymam. STANTE: Quæ abominatione erat in loco sancto.

babeo, abominationem desolationis ipsam appellari desolationem, phrasinque esse Hebraorum, quā abominationem desolationis dicitur, id est, abominabilis, et horrenda desolatio, sicut D. Paul., 2 ad Thessal. 2, 11, simili hebraismo operationem erroris dixit, id est, operantem, et efficacem errorem, homines in exitum trahentem. Unum illud est, quod huic interpretationi obstat videtur, quod Christus de futura, yastationi signo agat, cuius vagatio ipsa signum esse non potuit. Respondeo non fuisse Christo propositum, ut his verbis doceret, quando vastandum templum esset. Id enim illis alius verbus, que Lucas recitat, indicavit: *Cum videritis circumdari ab exercitu Ierusalem, scitote quia appropinquat desolatio ejus*: sed tantum monere voluit, ut cum videret abominationem illam urbis, tempilique desolationem, intelligerent Danielis prophetiam impletam esse, sublatum esse sacrificium, acutumq[ue] prorsus de populo Iudeo, ita ut non amplius, quemadmodum post Babylonicum exilium acciderat, urs templumque adificaret; non amplius instaurarentur sacrificia, sed abrogatum esse penitulogm: sicut Daniel predixerat: *Et erit in templo abomination desolationis, et usque ad consummationem, et finem perseverabit desolatio*. Itaque evangelistae verba non ita conjungo, quemadmodum à plerisque interpres suis solere video: *Cum videritis abominationem desolationis, etc.* Tunc qui in Iudea sunt fugiant ad montes: sed totam sententiam hoc versus conclude, neque ex sequenti suspende: *Cum videritis abominationem desolationis stantem in loco sancto que dicta est a Danièle, quemadmodum et Euthymius interpretatur*. Nam quod nonnulli haec verba evangelistica esse putant, et parentesi claudunt, probare non possum.

VERS. 16. — TUNC. Omnes interpretantur, tunc, cum videritis abominationem desolationis. Ego convenerter superioris versi interpretationi hoc tunc non ad proxima verba, sed ad omnia, quæ à versu 6 dicta sunt, referendum esse arbitror, quasi dicat, cum audieritis prædicta, et opinione præliorum, et cetera quæ dixi, future vastationis signum videritis, qui in Iudea sunt, fugient ad montes. Quibus verbis Iudaici populi interitem denuntiati, ad montes autem iubet fugere ex vulnere fugientem consuetudine, qui ad montes plerumque, et loca inaccessa sese recipiunt; ut Genesis, 19, 17, sic angelus dixerunt Lot, in monte salvum te fac, cum ex Sodomorum urbe fugere juberent, quò fortassis Christus alludit. Loquitur enim cum discipulis, et dominibus pīs, quos vult, sicut Lot Sodomorum, ita Jerosolymorum vastationem effugere. Scribit Eusebius, lib. 5 Historie Ecclesiastica, c. 5, Christianos, qui imminentem Jerosolymitanam calamitatem in urbe erant, divinitus admonitos, ut inde effugere. Nam ceteri Judei, qui non solū in Christum non crediderant; sed eum etiam nū.

VERS. 16. — QUI IN IUDÆA SUNT, FUGIANT AD MONTES; in spēluncis montium se abscondant. Christiani in urbem ditionis Agricolas se recepserunt, Pellam domine. ABOMINATIO DESOLATIONIS, desolatio abomina-

persequentur, non modò admoniti non sunt, verū ex omni potius Iudea parum meius, partim festi Paschalis causè in urbem adduci, in élēque conclusi, ut quasi victimæ mactarentur, ut idem Eusebius annotavit. Cetera que sequuntur usque ad versum 19, nihil aliud significant, quam ingens ac subitum malum futurum esse, adeoque non esse fugientibus necentis illas moras, etiam ut res maximè necessarias expediant, hoc est, qui in tecto fuerit, non descendat tollere aliquid de domo sua, et qui in agro, non reverteretur tollere tunicam suam. Tecta domorum in Palestina fuisse superē plana c. 10, 20, documentis; quia ergo super tecta Judei cœmara solent, et ambulare, monet Christus, ita si quis fortè, cim futura calamitas ingruerit, super tectum faciat, ne descendat in inferiorem domum, etiam, ut pecuniam, aut aliquid ad fugam necessarium assumat: sed aut salutem, aut reparationem, aut alia, quæcumque possit, celerimè ratione ses eripi, et quemadmodum Iesus est Loth cū ex Sodomis fugeret, retrō non respicere, id est, nullam moram interponere. Solet itaque Deus per prophetas de magnis loquili calamitatibus, ut apud Jeremiahum c. 46, 5: *Quid igitur? vidi ipsos pavidos, et terga vertentes, fortis eorum casus, fugient concit, nec respescunt; terror undique, ait Dominus, et cap. 48, 6: Fugite, salvate amicos vestros, et eritis quasi myriæ in deserto;* et cap. 49, 8: *Fugite, et terga vertite, descendite in voraginem, habitatores Dedan, quoniam perditionem Esau adduxi super eum, tempus visitacionis;* et Zacheriae 2, 6, 7: *O ò fugile de terrâ Aquilonis, dicit Dominus, quoniam in quatuor ventis colis dispersi vos, dicit Dominus, & Sion fugit, que habuit apud Babyloniam. Itaque, quod illarū existimat hunc locum litteralem sensum habere non posse, interpres est amantis allegoriam.*

VERS. 19. — VĒ AUTEM PRÆGANTIBUS, ET NUTRIENTIBUS IN ILLIS DIES. Origenes hoc sensu prægantibus et nutrientibus vobis denuntiati putat, quia tanta hostium crudelitas futura erat, ut ne prægantibus quidem ut nutrientibus mulieribus parcerent: hæc enim ratione alii etiam locis hostium sevitam exaggerata legimus, ut 4 Reg. 8, 12: *Sic quo facturus sis filii Israel mala, civitates eorum munias igne succendes, et juvenes eorum interficies gladio, parvulos eorum elides, et prægantes diuides, quod c. 15, 16, complectum legitur Amos 1, 15: Super tribus sceris filiorum Ammon, et super quatuor non convertam eum, eò quid dissecuerit prægantes Galad ad dilatandum terminum suum.* Theophylactus verò id, quod in obsidione Jerosolymitanæ accidisse, lib. 7, de Bello Iudeico, cap. 8, Josephus scribit, denuntiari existimat fore, ut nutrientes mulieres filios suis edere coherentur. Melius Hilarius, Chrysost., Hier., auctor Imperfecti, Euth., Beda, et ipse quoque Theophylact.: *Vñ prægantibus, et nutrientibus dici putant, huius, phrasis hebreæ. Qui LEGIT, INTELLIGAT: nam intellectus ejus est multiplex, et difficultis.*

VERS. 17. — ET QUI IN TECTO, in loco munito maneat, vel non descendat ut sarcinas colligat, sed ut fugiat quam citissime.

soleamus: *Ecce hic est Christus in Eucharistiæ, ecce illic est in altari, ecce illic in custodiâ, id est, in pectoralibus, et Christus dicat nolite credere. Digna haereticis insani, digna Deo providentia, ut qui se ingeniiosissimos esse putant, tam stolidi sint, ut hujusmodi testimonios moveri se de suā religione sinant. Non est refutatione dignus error, risu deludi poterat, nisi habenda esset imperitorum ratio. Primum, quis non videt nihil aliud Christum dicere voluisse, quam se promissum Messiam jam venisse, nec alium expescandum; propterea si quis vobis dixerit de alio quovis, qui post se venerit, seque Christum esse mentiat: Ecce hic est Christus, aut ecce illic credendum non esse? non enim est, nisi unus Christus, qui jam venit. Deinde quis non videt loqui eum de homine aliquo, qui oculis cernatur, qui dígito demonstretur, qui miracula faciat? Dabunt, inquit, signa magna, et prodigia, ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi. Aliquos jam ejusmodi venisse scribit Eusebius, lib. 4 Historie Ecclesiastice, c. 6, multis etiam venturos Joannes in Apocalypsi predixit; multos quotidie venire magno nostro malo experiri: hujusmodi enim omnes heretici sunt: maximeq[ue] Chirianini, qui tantum Geneve, aut, ubi eorum heres viget, Christum esse dicunt, de his monet nos Christus, nolite credere; quia siquid post ipsum se Christum mentituros erat, non Christus futurus erat, sed Antichristus: ita omne corpus mysticum Christi præter corpus ipsum, quod es Ecclesia, quantumcumque se Ecclesiam esse mentiretur, non Ecclesia, sed synagoga Satanae, id est, non Christi, sed Antichristi corpus futurum erat. De hereticis igitur, non de Eucharistiæ, aut de seipso loquuntur Christas, quemadmodum et auctor Imperfecti annotavit.*

VERS. 20. — ORATE AUTEM UT NON FIAT FUGA VESTRA IN HYEME, VEL SABBATO. Eadem hoc ratione dicit, quā paulo ante dixit, *we prægantibus, et nutrientibus*, quia siue duo illa feminarum genera: ita duo hæc tempora hyems, et sabbatum minime ad fugam apta sunt; hyems, quia frigore horrida, quia lutes, quia pluviosa est; sabbatum, quia religione Judei prohibebant ultra mille, aut, ut alii volunt, bis mille passus procedere. Ita August., lib. 1 Questionum evangelicarum, cap. 57; Hieronym., auctor Imperfecti, Chrysostom., Theophylact., Euthym., Beda, et Gregorius, homil. 12 in Evangelia interpretantur. Objicunt Chrysostom., Euthym. et Theophylactus videri hæc ratione Christum sabati observationem commendare, quam aut iam abrogaverat, aut exiidi Jerosolymitanum tempore abrogavit volebat. Respondent illum cum Judeis ex ipsorum consuetudine, et opinione loqui, qui etsi non debent prædicato jam Evangelio, sabatum tamen observatur erant; his reprehendunt, et quia superstitione tenebantur, et quia cā impediti mortem effugere non poterant.

VERS. 25. — TUNC. Hæc dictio non idem, de quo ante Christus locutus erat, nec proximum significat tempus, sed quidquid inter Jerosolymitanam eversionem, et mundi finem temporis interjacet: quemadmodum Chrysostom., Hieronym., auctor Imperfecti, Theophylact. et Euthym. admonuerunt. Sic c. 5, 1, evangelista dicit: *In diebus illis venit Joannes Baptista predicans in deserto Iudeæ, cim trinitas post annis venisset. Transit ergo Christus à fine, et excidio Iudeorum ad finem mundi: sicut enim Jerosolymitanæ illa vastatio, quasi figura quedam, et imago vastationis, ac finis mundi. Nam, ut vulgo dici solet, quod sit in circulo, fit in celo. Sepel mili multorum Calvinistarum imperiis, aut potius fatuatis commiseratione movit, qui se hoc solo testimonio ab Ecclesiæ Catholica discessisse affirmabant, quod dicere*

VERS. 20. — ORATE AUTEM UT NON FIAT FUGA VESTRA IN HYEME, in tempore minus commodo, ut liberè fugere licet: loquiutur de sabbato juxta vulgare Iudeorum sententiam: non enim die sabbati longum iter facere licet.

VERS. 22. — NON FIET SALVA OMNIS CARO, nullus Iudeorum sperperet, nisi accelerata esset, urbis obsidio. Ex mutuis r̄cibus, vel ex fame omnes absundi possint, si duntus obſidio esset protracta: PROPTER ELECTOS, qui toni erant, vel qui nasciſtūr erant.

VERS. 23. — Videat de regno Messiae ab excidio

vinistis et ceteris hereticis, etiam si miracula faciant, nequam credamus. Quam igitur insanii sunt, qui illis nullum facientibus miraculum credant.

UT IN EROREM INDUCANTUR, SI FIERI POTEST, ETIAM ELECTI. Cum dicti, si fieri potest, indicat fieri non posse. Non potest autem, postea divina predestinatione, ut theologi disputant; ex hoc loco predestinationis firmatur et, ut vocant, certitudinem colligentes. Loquitur Christus non de quavis, sed de finali, ut dicam, errore. Nam sapientia electi in errorum induc possunt; sed in errore mori non possunt, quia sepius in die cedet iustus, et resurget. Prov. 24, 16, quod Lucas, c. 17, 21, scribit Christum Phariseis interrogatum respondisse: Non venit regnum Dei cum observatione; neque dicunt: Ecce hic, aut ecce ille; nec idem est, neque contrarium; illis enim tantum volunt dicere adventum suum ad eum subiungit futurum esse, ut non possit ex coelestibus signis presumpsi, quemadmodum pluvia aliquae tempestates futurae cognoscuntur; itaque non debet homines oculum observare, sed animus pietate et virtute excolare; ecce enim regnum caelorum intra nos est. Ita vero illa externa signa propositi, que etiam electorum animos nisi mali prius essent, tentare poterant.

VERS. 26. — SI ERGO DIXERINT VOBIS: ECCE IN DERSERTO EST, NOLITE EXIRE; ECCE IN PENETRALIBUS, NOLITE CREDERE. Proposuit duo pro omnibus loca contraria desertum et penetralia, id est, conclave et intimam maxime reconditam domus partem, ut significaret quicunque ratione, quicunque habuit, quicunque loco alias Christus veniret, credendum illi non esse. Ultra de deserto et penetralibus querere, sobri non est interpres.

VERS. 27. — SICUT ENIM FULGUR EXIT AB ORIENTE. Calvinista de suo Evangelio interpretantur, quid momento temporis totum terram orbem ab Oriente usque ad Occidentem occupaverit; nec enim insani homines, quid Christus dicat, sed quid errori suo convenient, spectant. Christus secundum adventum suum fulgur comparat, quod quemadmodum fulgur subito et inexpectato emicare solet, neque quisquam observare potest quia puncto temporis sit in nubibus eruptum, sic ipse subito et cito minime putabimus, veniet, et sicut fulgur uno momento ab Oriente usque ad Occidentem eluet, sic ipsi veniet ad splendens et illustris, ut nemo eum non videat. Ita, inquit, et ad adventum filii hominis, ut Hilarius, Hieronymus, Chrysostomus, auctor Imperfecti, et Euthymius interpretantur. In eo tamen Calvinistarum

Vers. 28. — CORUS, Gr. οὐδεν, cadaver. Quod si adiungit sermo de excidio Hierosolyma, ubiquecumque cadavera fuerint, statim vultures et aquile aderant. Adventus Romanorum exercitus certum excidi signum futurum est: forum vexilla erant aquile. Nam hunc locum de corpore mortuo, seu de cadavere, plerique intelligunt. Alii a Christo ipso qui ubiquecumque fuerit, ad eum iuxta, quasi aquiles congregandi sunt, eaque est proverbiis locutio. *Ita dicit de nocturnis invenientur*

VERS. 29. — STATIM POST TRIBULATIONEM DIES RUM ILLOREM, etc. Nunc sine dubitatione de secundo adventu Dominus sermonem instituit, ac de signis que

Evangeliolum fulguri simile esse non nego, quod, ut fulgor subito, et cum ante nunquam apparisset, erumpit, ita novum hoc Evangelium inauditum ante et inexpectatum apparet, et ut fulgor momento temporis evanescit, ita male fundata heresis brevi tempore collabitur.

VERS. 28. — Unde more veteris corvus, *τοῦτον καδαρέν*, quod metaphora, quod Christus utitur, magis convenit. D. Ambros., in commentatoris in Psalmum 48, ruinam veritatis, sicut ei vetus interpres aliquando pro corvare ruinam convertit. Aquilas, sicut et vulture solere ad cadavera volare notum est, et apud Hebreos videtur fuisse proverbiu, quemadmodum colligitur ex Jobi exp. 35, 35: *Ubiquecumque inquit, cadaver fuerit, statim inest aquila*. Christus ergo scipionem cadaveri comparat, sicut sibi in cetero sententia fulgori comparaverat, et significat fore ut cito venirent, latere non possit, sicut cadaver aquilam non latet; sed ubiquecumque fuerit, naturali quidem sensu illud inventum. Qui autem sint quos aquilis comparat, id certum est. Irenaeus, lib. 4, cap. 28, et Beda, hoc loco, hec, quia Christo fruuntur, quinque ante iudicij tempus fruuntur sint, aquilas vocari potant, quod altissime volaverint, et Christum sequantur quicunque eant, et cum eo ad iudicium venturi sint. Hilarius vero et auctor Imperfecti eos sanctos intelligent aquilas appellare, qui cum Christus venerint, vivi reperiuntur, quippe, ut ad Paulus, 1 ad Thessal. 4, 17, rapientur cum illis qui de celo venerint, in aera. Chrysostomus et Euthymius angelos et sanctos martyres, quibus Christus comitatus venient, intelligunt. Alii omnes homines, ut Theophylactus, et Beda; hoc nulli videatur probabilitus: significat enim Christus omnes homines ad locum ubi ipse fuerit, ut iudicentur, convolaturos esse; sicut aquilae ad cadavera convolare solent, itaque velint nolint, illum videbantur.

VERS. 29. — SOL OBSCURABITUR. An vere obscurandus sit sol, non satis certum est, sed ex meo iudicio probabilitus, quemadmodum et Origenes et Hilarius videbant existimare. Quomodo autem obscurandus sit, alia est quæstio. Putat Origenes mundum incendio conflagratur, tantumque fumi copiam fatigant esse, ut sol obscuratur. Alii existimant per gloriam et splendorem adventus Christi fore ut sol ipsum obscurari videatur, sicut stellae apparente sole obscurantur; ita Hilarius, Chrysostomus, Hieronymus, Theophylactus et Euthymius, ut Isa. 21, 25: *Emebet luna, et confundetur sol, cum regnaverit dominus exercituum* diem iudicii procedenti. STATIM AUTEM post ea tempora quibus surgent pseudoprophecia. Sermo ille cum si propheticus, nihil mirum est si sit obscurus, et ab uno ad alium remotius transcat. STELLAE CADENT DE CAELO, retrahent lumen suum; ET VIRTUTES CELOLUM COMMOBVENTUR. Gr. *αναρριπτες*, celorum cardines remittunt, vel, ut alii placet, angeli obstopunt, Isa. 13: *Stellæ cœli non expandunt lumen suum*. Alii de malis angelis, qui sunt aere potestes, et nequaquam spirituales in coelestibus, id satis commode intellegunt: ut quippe turbantur, quod eorum in isti iudicium, et possessione sua dejiciantur.

in monte Sion, et in Jerusadem, et in conspectu serum suorum fuerit glorificatus. Nonnulli theologi objecti nobis obscurandum esse, ut plerique hereticorum interpres non revera obscurandum esse, sed homines adeo stupefactos fore, ut solem ipsum videre non videantur; solent enim prophete in similibus calamitatibus dicere obscurandum esse solem ut Isaías, c. 13, 2, 10: *Ecce dies Domini veniet crudelis et indignationis plenus, et ira furorisque, ad ponendum terram in solitudinem de peccatoribus eis contendor de eis; quoniam stellæ cali et splendor eorum non expandunt lumen suum; obtenebrantur est sol in ortu suo, et luna non splendet in lumine suo;* et c. 54, 4: *Et tabescet omnis militia cali, et omnis militia corum defuet, sicut defuit folium de vinea; et Jeremias, 13, 9, et Amos 8, 9: Occidit ei sol, cùm adhuc esset dies, confusa est et erubuit; et Ezechiel, 23, 7, 8: Et operiam, cùm extinctus fuerit, celos, et nigrescet faciem stellarum ejus; nubes tegam, et luna non dabat lumen suum; omnia lumina celi marcerent faciem super te;* et Job 2, 10: *Ecce ejus contrauenit terra, moti sunt coli; sol et luna obteñebantur, et stellæ retraherent splendorem suum,* et vers. 30, 51: *Et dabo prodigia in celo et in terra: sanguinem, et ignem, et vaporem fumi; sol convertetur in tenebras, et luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus et horribilis;* et cap. 5, 14, 15: *Justa est dies Domini in valle concisionis; sol et luna obteñebantur, et stellæ retraherent splendorem suum.* Mibi non opinione hominum, non rei utilis oppositio, sed vere videtur obscurandum esse, ut initio dixi, et ut auctor Imperfecti operis afflatur. Primum, quia secundum modo in Christi adventu atque in eius morte obscurandum esse credendum est; in ejus autem morte vere obscuratum fuisse legitimus; deinde quia alia quædam ratione obscurari parum videtur esse, et constat Christum magnum aliquid et nunquam antevisione dicere voluisse, fore ut se ad iudicium ventiente, sol ipse et stellæ omnes contremiscant, et quasi metu perculse splendore retrahant, sicut solent homines timore perterriti in ultima sanguinem trahere, et extrinsecus expallescere; hæc enim ratione sol patiente Christo obscuratus est, quasi moriente Deo horrorsceret.

ET STELLÆ CADENT DE CAELO. Eadem de stellarum casu quæstio est, an vere casura sint. Origenes, tractatus in Matthæum 50, scribit non casuras in terram re ipsa, sed amissuras lunæ, et, quod terrestre in illis fuerit, in terram casuram, hoc Platoniam olet scholam. D. Hieronymus, eodem modo casuras dicit, quo solem obscurandum esse patet, quia Christi splendore non incedunt; idemque existimat Beda. Nonnulli veteres etiam antores non verae stellas, sed diamones, quibus plenus est aer, quicque stellarum nomine intelligunt, casuras dixerunt. Alii ex senioribus præclaris theologi non verae stellas, sed eas quas crinitas vocant, que in aere conflantur, casuras dicunt. Multorum opinio est non vere casuras, sed fore ut quæa non luculent, endere videantur; quod nulli ego nullo modo persuaderem possum; di-

xisset enim Christus, sicut de sole et luna dixerat, fore ut non lucentur; nunc autem, cum dicit fore ut cadant, majus profectò aliud significare voluit. Itaque Chrysostomo et Euthymio libenter assentior, qui verè stellas casuras putant; magis enim Christo id affirmant, quā Aristoteli neganti fieri posse credendum esse arbitror.

ET VIRTUTES CELOLUM COMMOBVENTUR. Recentiores interpres ferè omnes virtutes celorum stellas vocari putant, sicut militia celi vocari solent. At stellas coli dixerat casuras esse, quod plus erat quam commoveri; quarè credendum non est hoc loco de stellis loqui. Veteres auctores, ut Origenes, Chrysostomus, Beda, Euthymius, Theophylactus, angelos celorum virtutes appellari dicunt, quemadmodum in solenni Ecclesiæ hymno vocantur colo colorumque virtutes, sensu itaque esse fore ut angelii ipsi obstopescant, et quasi attoniti commoveantur. Ego semper existimavi virtutes celorum hoc loco vocari, quos Job alijs metaphorâ cardines celi vocat, cap. 22, 14, et Moyses in Deuteronomio, cap. 50, 4, et sic dicuntur cardines terre, 1 Regum 2, 8, et Proverbiorum 8, 26, et cardines maris, Job, 36, 50, quā metaphorâ nihil aliud quam firmamentum et robur significatur, quod ipsum virtutis nomen declarat. Itaque docet Christus cardines ipsos, et quasi fundamenta eorum prætimore commovenda esse, sicut ait D. Petrus, 2 epistola, cap. 5, 10: *Advenit autem dies Domini, ut fulgur in quo celi magno impetu transirent; hoc est, virtutes celorum commovebuntur; clementer vero calore solentur; terra autem, et quæ in ipsa sunt opera, exierentur.*

VERS. 30. — TUNC FAREBIT SIGNUM FILII HOMINIS. Quod signum filii hominis vocet, anterius inter se non convenit. Origenes virtutem et gloriam quam sibi Christus in cruce comparavit, signum filii hominis vocari putat, quasi sensus sit, omnes visuros esse Christum tantum cum gloria atque maiestate venientem, ut dubitate non possit eum verum esse judicem. Ad eundem ferè modum Hieronymus et Beda victoria Christi vexillum intelligi posse putant. Auctor vero Imperfecti passionis signa, ut flagellarum vibices, clavorum claviculae signum filii hominis vocari dicit. Communis fuit semper opinio crucis signum filii hominis appellari canonicum in celo aut in aere Christo veniente, quasi ejus vexillum, apparitum esse. Ita Chrysostomus, Hieronymus, Beda, Euthymius et Theophylactus; quod ego maxime probabile esse judicio. Loquitur enim Christus de signo filii hominis, tandem de certio aliquo et non vexillo, quod aliud quam crux esse non potest.

ET TUNC. Cum videbant signum filii hominis; ipsa enim conjunctio verborum latenter habet redditionem causam, quasi significetur propterea omnes tribus terra planturas esse, quia vicentes signum filii hominis exterrebuntur.

VERS. 30 et 31. — ET TUNC FAREBIT SIGNUM, vexillum crucis, vel maiestas ejus. VOCE MAGNA, Gr.: *Cum tuba vocis magna:* Vox magna erit instar tubæ.

PLANGENT. Id est, praeterea ac penitentia pectora maturos tundent, nimis videlicet sero.

OMNES TIBUS TERRE, id est, ex omnibus aliqui; non enim boni plangent sed potius faciuntur, quia diligunt adventum ejus, ut ait D. Paulus, 2 ad Timotheum 4, 8.

ET VIDEBUNT FILIUM HOMINIS VENIENTEM IN NUBIBUS CELLI, id est, acris. Describit scipsum Christus, tanquam Deum, cuius proprium cum gloria simul, et maiestate, et terrore venire, psalm. 49, 3: *Deus manifeste veniet, Deus noster, et non silebit. Ignis in conspectu ejus exardescet, et in circuitu ejus tempora validia;* et psalm. 105, 3: *Qui ponis nubes ascensum tuum, qui ambulas super pennas ventorum. Fuit Christus nube elevatus in celum, Actorum 1, 9; eodem ergo modo, sicut apostolus angelus dixit, vers. 11, venturus est.*

VERS. 51. — ET MITTET ANGELOS SUOS. Et cum angelos se missuram dicit, et cum suos vocat, Deum se esse declarat; hinc enim propter Dei, psalm. 105, 4: *Qui facis angelos tuos spiritus, et ministros tuos ignem urentem.*

CUM TUBA ET VOCE MAGNA. Ubique cum tuba Christus venturus dicatur, ut 1 ad Cor. 15, 52, et 1 ad Thes. 4, 16, non solim quia tuba homines ad judicium vocandi sunt, sed quia tuba regis maiestatis indicium est; canit enim tubis ante reges, cum ad locum aliquem veniant. Quais futura sit tuba, verane in metaphoria, nec sciri potest, nec necessere est; sed est tamen probabile non veram sed metaphoram futuram esse, tubamque appellari vocem aliquam magnam, rancam, sonoram, horrendam, et tubas clangori similiem, qualiter se Joannes in Apocalypsi, cap. 1, 10, et c. 4, 1, et c. 19, 6, in illi ultimi iudicii spectaculo, quod vidit, audiisse, dicit. Itaque, quod Christus dicit, cum tuba et voce magna, perinde est ac si dicas, cum tuba, id est, cum vox magna, ut coniunctio et, quoadmodum multis aliis locis, exegatica sit. Juvat, quod Graec es in plurisque codicibus, cum tuba vocis magna, quoadmodum legit Euthymius aut cum tuba magna, ut legit Chrysostomus; non enim duas res, sed unam tantum Christus voluit significare; sic Isaiae dicitur c. 58, 1: *Clama, ne cesses; quasi tuba exulta vocem tuam.* Dubium etiam cuius aut quid significaveris vox illa futura sit. Nam Joan., c. 5, 25, ipsius Christi vocem futuram esse indicat; audient, inquit, vocem Filii Dei, sicut et Joel dixit, c. 2, v. 11: *Et Dominus dedit vocem suam ante faciem exercitus sui,* quia multa sunt nimis castra ejus, quia fortia et facienda verbum ejus. Magnus enim dies Domini, et terribilis volvitur, et quis susinebit eum? Joannes vero in Apocalypsi, c. 8, 6; et c. 9, 1, 15; et c. 11, 15, angelos in iudicio tuba canentes inducit. D. autem Paulus 1 ad Thess. 4, 16, vocem archangeli futuram dicit. Itaque est vero simile, et Christum magnam locuturam vocem, ut angelos suis militat, et angelos, archangulos, et terrores colestes spiritus in tuba similitudinem clavatores fecerit sententiae.

VERS. 33 et 34. — PROPE EST IN JANUS; proverbiales locutio: proprie est redemptio vestra. GENERATIO gens Iudaica quae ad finem usque mundi permanebit.

matureos. Nec existimandum est vocem ipsius Christi tubam appellari, quia dubium non est Christum ex hominum consuetudine, et more loqui; non solent autem reges; sed eorum ministri tuba clangere. Sunt qui putent ex antiquis Iudeorum conventibus sumptam esse metaphoram, ad quos sono tubae homines convocabantur. Numeror. 10, 2, et Isaiae 27, 15, et supra, c. 6, 2. Vero simile id est: sed illud fortasse similius a bello traducam esse similitudinem: adhibetur enim tuba non solim ad convocandum sed etiam ad terrem, ut apud Isaiam, c. 18, 5: *Omnes habitatores orbis, qui morarintur in terra, cum elevatum fuerit signum in montibus, videlibus, et clangore tubae audiatur;* et Sophonie 1, 16, 17: *Dies tuba, et clangoris super ciuitates manitas, et super angulos excelsos, et tribulabo homines, et ambulabunt, ut ceci, quia Dominus peccaverunt;* et Zacharie 9, 14: *Dominus Deus super eos videbitur, et exhibit in fulgore jaculum ejus, et Dominus Deus in tuba canet, et vadet in turbam Austris.*

VERS. 52. — AB ARDORE AUTEM FICI DISCITE PARABOLAM, id est, accipite similitudinem, quam vobis ex arbore fici propositus sum. Lucas c. 21, 29, 50: *Et dixit illis similitudinem, videte ficulneam, et omnes arbores, cum producent jam ex se fructum, scitis quia propè est astas.* Credibile utrumque dixisse Christum.

VERS. 53. — IN JANUS, id est, propè, ante pedes, statim; Hebraica phrasis, qualis illa Genesis, 4, 7: *Nonne, si bens egeris, recipies; sin autem male, statim in foribus peccatum tuum aderit;* et Jacobi 5, 9: *Ecce iudex ante Janum assistit, id est, citate venturus est.*

VERS. 54. — GENERATIO ILLIC. Recenteriores hereticorum interpres, et nonnulli etiam catholici qui nimis eos avide sequi solent, etiam exponunt; quasi sensus sit, antequam atas illa hominum, qui tunc vivebant, prateriret, futuram Jerosolymitanam vastationem. Fuerunt etiam, qui ita exponerent, antiquissimi olim autores; sed cos Origenes simplices appellant. Et vero hum non esse sensum, cum alium meliorum opposuerimus, apparebit. Chrysostom., Theophyl., Euthym. et ancor operis imperfecti generationem hominum fidelum interpretantur, quasi dicat Christus, eti ejusmodi tam multe, tamque magnae calamitates ventura sunt; tamen Ecclesiis usque ad finem mundi non perirunt. Hieronym. vero generationem omnium hominum intelligit, quasi dicat prinsquam genus humanum finiatur, ea omnia, quae predixerat, eventura esse. Mibi generatio hoc loco totus mundus videtur appellari, sicut alibi creatura vocari solet, quia totus creatus, totus genitius est. Itaque verus sensus videtur esse adeo certa esse, quae Christus predixerat, ut non aut finiendum sit mundus, quoniam evenierint. Id ex verbis sequentibus manifeste colligitur: *Caelum, inquit, et terra transibunt, verba autem mea non praeteribunt.* Quare qui pro generatione etiam transtulerunt injuriam fecere sententiae.

Quod si de excidio urbis sermo fiat, generatio haec erit hominum atas usque ad eversiōnē civitatis, quod videtur redire sermo Domini.

VERS. 55. — COELUM ET TERRA TRANSIBUNT. Hebrei-smus, id est, peribunt secundum presentem statum, verba autem mea non praeteribunt, id est, non fallent, non errant falsa.

VERS. 56. — DE DIE AUTEMILLA, ET HORA NEMO SCIT, NEC ANGELI COLOREM, NISI SOLUS PATER. Non dubium quin etiam filius hominis excludatur: quemadmodum, Marcus, c. 15, 52, disertis dixit verbis, *neque Filius, nisi Pater.* Itaque gravis hoc loco Catholice olim cum Arianiis questione fuit, dum hinc Ariani Christi divinitatem refutare conarentur, quod Christus diem iudicii diceretur ignorare. Nonnulli veteres autores testimoniū difficultate pressi eō confugerunt, ut locum vitium esse dicere: nec legendum esse *neque Filius, nisi Pater,* ut Hieronymus hoc loco, et Ambros., lib. 5 de Fide, c. 8; Alii Christum ignorasse quidem diem iudicii, quondam in hac vita fuit; sciisse vero simili atque ad Patrem ascendisset. Sic Origenes, tractatu 50 in Matth., cum hac Cliristus debat, cum diem iudicii ignorasse scribit, post resurrectionem vero scivisse, quod tunc rex et iudex a Patre constitutus sit. Habitū sunt Themistiani cognomena Agnoete pro hereticis, quod docerunt Christum diem iudicii ignorasse, ut Damascenus in libro de Heresis autor est. Verum illi, ut ex eodem Damasceno colligunt, simpliciter, et sine ullā distinctione divina, humanae naturae ignorantium Christo tribuebant, quia credebant divinitatem in humanitatem fuisse conversam. Major pars antiquorum auctorum existimat Christum ignorasse diem iudicii, non quod revera ignoraverit, sed quod fecerit, ut nos ignoramus, quid nobis revelare noluerit, quod ejus corpus, id est, Eccliesia ignoraverit, quod se scire dissimularerit. Hec enim omnia cōdēm redeunt, et solent veteres autores num hoc, nūne illa modo loqui. Ita sentit Origenes, tractatu in Mathematū 50, et Chrysostom., homil. 78 in Mathematū, et 14 in Marcum, et Augustin., lib. 85 Questionem, questione 61, et lib. 1 de Trinitate, c. 12, et lib. de Genesi contra Manichaeos, c. 25, et Gregor., lib. 8 Regist., c. 42, et Hieronym., Beda, et Theophylactus, in hujus loci commentariis. Alii interpretati suni ignorasse diem iudicii, id est, nondum expertum fuisse, ut Origenes, eodem loco, et Epiphanius, heres 69, et Chrysostom., in homilia de Trinitate. Alii dixerunt sensus esse, nes filius hominis scit, nisi Pater sciat: sed quia Pater scit, filius etiam hominis scit a Euthym. Omnes iste interpretationes mili videtur esse non adeo accommodatae. Nam illi, qui aut semper, aut ad tempus Christi ignorantiam tribuerunt, rejeciendi omnino sunt, quia tota scripturā sacrā refelluntur, illoque maximē D. Paulus testimonio ad Coloss. 2, 5: *In quo sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae absconditi.* Illi vero receptissima interpretatio eorum, qui existimant idēo Christum dicī diem iudicii ignorare, quod nobis eum non revelaverit, non admodum magnā nūl videtur probabilitate, quia isto modo etiam Pater ignoraret, quia nobis

VERS. 55 et 56. — COELUM ET TERRA TRANSIBUNT, in alium statum reformatā et igne conflagratiōnē repa-

ra : vel ciuitas cœlum et terra transierint quām verba

mea. SOLUS PATER, nisi solus Deus.

Patris officium sit. Sic etiam Patris est constitutum, quando solvendos sit mundus, quando dies iudicii futurus sit, hoc est, quod apostolus dicit, Act. 1, 7: *Non est vestrum nōsse tempora, vel momenta, quae Pater posuit in suā potestate.* Propterea solus ipse scire significatur. Atque hic nisi fallor, verus est sensus.

VERS. 37. — *Sicut autem in diebus Noe;* id est, sicut dies Noe, sic erit adventus filii hominis, id est, quod accidit tempore Noe, accidet tempore adventus mei, ut sequentis versibus explicatur.

VERS. 40. — *Unus assumetur, et unus relinqueretur,* id est, unus eligetur et salvus erit; alter reprobatitur, et peribit, ut Hieronymus, et Theophylact, interpretantur. Lucas, c. 47, 54, idem narrat, quasi alio tempore, atque alia occasione dictum; sed, ut Euthymius existimat, credendum est Christum hunc idem, atque diverso tempore dixisse.

VERS. 45. — *Quia hora fur venturus esset, et quia vigilis erat viri tui;* quia vigilis erat noster interpres aliis verbis sensum expressit: quamquam arbitrio non sine causa Christum potius dixisse, quia vigilis, quam quā hora: ministrum quia dixerat paulo ante vigilare, id est, agite excubias more militum; alludit ergo ad eundem militarem morem, qui solent ministras, ne ab hostibus improvisi opprimantur, totum noctem in quaৎ distributari vigilias excubare, nescientes quia vigilis hostis venturus sit. De vigilis autem, et eorum more, c. 14, 25, à nobis dictum est. Quod autem Greece est venit, recte noster interpres in futurum veritatem venturus esset, siue infra versus sequenti: ut enim verbum presentis temporis aliquando significat; ut c. 17, 14, annotatus.

VERS. 46. — *Ut det illis chœm in tempore,* id est, ut unicuique famulo demensum suum distribuat. Lucas, cap. 12, 42, dixit: *Ut det illis in tempore tritici mensuram sensu codem:* alludit enim ad veterem famulorum morem, quibus, qui omnium fidelissimum erat, preponeretur, ut eos gubernaret, et pro ejus que meritis cibam distribueret. Sollebat autem raro usum pecunie pro mercede, ut se alecent, triticem accipere, prout quisque plus minusve laboraverat, quod usque ad nonum memoriam multis in locis factum est. Hoc est, quod dicit Matthæus, *ut det illis cibam in tempore,* id est, in aestate, et quod ait Lucas, *ut det illis in tempore tritici mensuram.*

VERS. 46. — *Sic facientem,* id est, dantem illis cibum in tempore, attenuum in officium suum; unam enim speciem loco exempli pro toto genere posuit.

VERS. 51. — *Et dividet eum,* hereticorum interpretantes et nonnulli novarum rerum amatores et vertant, et dispersere sumuntur, ut ¶ Paral. 13.

CAPUT XXV.

1. *Tunc simile erit regnum colorum decem virginibus,* quae accipientes lampades suas exierunt obviā sponse et sponsō.

2. *Quinque autem ex eis erant fatue, et quinque prudentes:*

et exponunt dissecerat; putant enim ad nescio quem veterem Judeorū morem Christum alludere, apud quos summum supplicium erat hominem medium dissecari, ut ex Daniele, cap. 15, 55, 59, et ex lib. 1 Regum, cap. 45, 55, colligi existant. Apud Romanos quidem ejusmodi fuisse morem, lib. 20, cap. 4, Gellius scribit; apud Judicos vero fuisse non credo, apud quos, ut, cap. 5, 22, 25, diximus, quatuor tantum suppliciorum genera fuisse legitimi, in quibus hoc non numeratur, præterquam quid, ut paulo post apparebit, non potest in buce lumen hic sensus convenire. Alii ergo interpretantur dividet eum, id est, privabit promissi bonis, atque mercede, ut Hilarius hoc loco; alii, privabit eum gratia, quia eum prius donaverat, ut Origenes, et Theophylact. Verus sensus est quem Hieronymus, Euthymius, et auctor imperfecti scouli sunt, dividet eum, id est, ejiciet ex familia sua, separabit a famulorum suorum numero, sicut supra, c. 22, 12, 15, jussit rex eum, qui vestem nuptiale non habebat, extra cæcumenum ejici, et in leñbris exteriore miti. Itaque duo supplicia notantur: alterum, quod ab officio, quo male functus fuerat, removetatur; alterum, quod in ergastulum, ubi nequam servi sunt, torquendis trudatur. Loquitur enim Christus accommodatè ad id, quod malis servis fieri solet, qui non prius medii dissidentur, deinde in custodiā cruciandi mittuntur (quā enī incepimus hoc est?) sed prius removentur ab officio, si quod habebant, horontricō, deinde cruciantur.

PARTENQUE *qui posset.* Partem vocat Hebreworum more misericordem conditionem, ut apud Job, c. 20, 29: *Hec est pars hamini impii à Deo, et hereditas verbi eius à Domine,* et c. 27, 45: *Hec est pars hamini impii apud Deum, et hereditas velutorum;* et Psalm. 10, 6: *Ignis, et sulphur, et spiritus proceliarum, pars caloris eorum.* Sio è contrario in humana partem accipimus Psalm. 15, 5: *Dominus pars hereditatis meae, et caloris mei;* et Psalm. 72, 26: *Dominus cordis mei, et pars mea Deus in eternum.*

Civis hypocrita. Hypocritas vocat servos pigros et negligentes, ut simil parabolā declaratur capite sequenti, vers. 26 et 30. Hypocritis autem appellat, quia qui hujusmodi sunt, non solent nisi presentē domino labore, et ut at D. Paulus ad Ephes. 6, 6, ad oculum servire, ut non tam honi siunt, quam ut esse videantur. Hujusmodi qui sunt, in ergastula miti solent, atque torqueri; eo Christus alludit: significat autem infernum, qui pigrorum locus est, ut ex sequentibus apparet: *Illi erit stetus, et stridor dentum,* de quo fleu et stridore, c. 15, 42, a nobis dictum est. phrasī hebraicā dividete iherendum pro interficerē, aut disperdere sumuntur, ut ¶ Paral. 13.

CHAPITRE XXV.

1. *Alors le royaume des cieux sera semblable à dix vierges,* qui ayant pris leur lampes, s'en allèrent devant de l'époux et de l'épouse.

2. *Il y en avait cinq d'entre elles qui étaient folles,* et cinq qui étaient sages.

3. *Sed quinque fatue,* acceptis lampadibus, non sumpererunt oleum secum:

4. *Prudentes vero accepserunt oleum in vasis suis cum lampadibus.*

5. *Morant autem faciente sposo, dormitaverunt omnes, et dormierunt.*

6. *Mediā autem nocte clamor factus est:* Ecce sponsus venit, exite obviā ei.

7. *Tunc surrexerunt omnes virgines ille, et ornaverunt lampadas suas.*

8. *Fatue autem sapientibus dixerunt:* Date nobis de oleo vestro, quia lampades nostra extinguntur.

9. *Respondenter prudentes, dicentes:* Nu fortè non sufficiat nobis et vobis, ite potius ad vendentes, et emite vobis.

10. *Dum autem irent emere, venit sponsus:* et quia paratus erant, intraverunt cum eo ad nuptias, et clausa est janua.

11. *Novissime vero veniunt et relique virgines, dicentes:* Domine, domine, aperi nobis.

12. *At illae respondentes, ait:* Amen dico vobis. nescio vos.

13. *Vigilate itaque, quia nescitis diem, neque horam.*

14. *Sicut enim homo peregrinus proficiscens, vocavit servos suos, et tradidit illis bona sua.*

15. *Et uni dedit quinque talenta, aliui autem duo, aliū vero unum, uniuersique secundum propriam virtutem;* et prefectus est statim.

16. *Abit autem qui quinque talenta accepserat,* et operatus est in eis, et lucratus est alia quinque.

17. *Similiter et qui duo accepserat, lucratus est alia duo.*

18. *Qui autem unum accepserat, alienis fudit in terram et abscondit pecuniam domini sui.*

19. *Post multum verò temporis venit dominus servorum illorum, et posuit rationem cum eis.*

20. *Et accedens qui quinque talenta accepserat, oblitus alia quinque talenta, dicens: Domine, quinque talenta tradidisti mihi: ecce alia quinque superfluentes sum.*

21. *Ait illi dominus ejus: Euge, serve bone et fidelis: quia super paucis fuisisti fidelis, super multa te constitui: intra in gaudium domini tui.*

22. *Accessit autem et qui duo talenta accepserat, et ait: Domine, duo talenta tradidisti mihi, ecce alia duo lucratus sum.*

23. *Ait illi dominus ejus: Euge, serve bone et fidelis: quia super panca fuisisti fidelis, super multa te constituim: intra in gaudium domini tui.*

24. *Accedens autem et qui unum talentum accepserat, ait: Domine, scio quia homo durus es: me misi ubi non seminasti, et congregas ubi non sparisti:*

25. *Et timens, abil, et abscondi talentum tuum in terra: ecce habes quod tuum est.*

26. *Respondens autem dominus ejus, dixit ei: Serve*

3. *Les cinq folles ayant pris leurs lampes, ne prirent point d'huile avec elles.*

4. *Les sages, au contraire, prirent de l'huile dans leurs vases avec leurs lampes.*

5. *Et comme l'époux tardait à venir, elles s'assoupirerent toutes, et s'endormirent.*

6. *Mais sur le minoit, on entendit un grand cri: Voici l'époux qui vient, allez au-devant de lui.*

7. *Aussitôt toutes ces vierges se levèrent, et accommadièrent leurs lampes.*

8. *Mais les folles dirent aux sages: Donnez-nous de votre huile, parce que nos lampes s'éteignent.*

9. *Les sages leur répondirent: De peur que ce que nous en avons, ne suffise pas pour vous et pour nous, allez plutôt à ceux qui en vendent, et achetez-en ce qu'il vous en faut.*

10. *Mais pendant qu'elles allaient en acheter, l'époux arriva; et celles qui étaient prêtes, entrèrent avec lui aux noces, et la porte fut fermée.*

11. *Enfin les autres vierges vinrent aussi, et lui dirent: Seigneur, seigneur, ouvrez-nous.*

12. *Mais il leur répondit: Je vous le dis en vérité; je ne vous connais point.*

13. *Veuillez donc, parce que vous ne savez ni le jour ni l'heure.*

14. *Car il agit comme un homme qui, devant faire un long voyage, appela ses serviteurs, et leur mit son écu entre les mains.*

15. *Et ayant donné cinq talents à l'un, deux à un autre, et un à un autre, selon la capacité de chacun d'eux, il partit aussitôt.*

16. *Celui donc qui avait reçu cinq talents s'en alla, et les fit valoir, et l'en gagna cinq autres.*

17. *Celui qui en avait reçus deux, en gagna de même encore deux autres.*

18. *Mais celui qui n'en avait reçus qu'un, alla弄 un trou dans la terre, et y cailla l'argent de son maître.*

19. *Longtemps après, le maître de ces serviteurs était venu, leur fit rendre compte.*

20. *Celui qui avait reçu cinq talents s'approcha, et présente cinq autres, et dit: Seigneur, vous m'avez donné cinq talents; en voilà cinq autres que j'ai gagnés de plus.*

21. *Son maître lui répondit: Bien l'ô bon et fidèle serviteur; parce que vous avez été fidèle dans de petites choses, je vous établirai sur de beaucoup plus grandes; entrez dans la joie de votre seigneur.*

22. *Celui qui avait reçu deux talents, s'approcha aussi, et dit: Seigneur, vous m'avez donné deux talents; et les fit valoir, et j'en gagnai deux autres.*

23. *Son maître lui répondit: Bien l'ô bon et fidèle serviteur; parce que vous avez été fidèle dans de belles choses, je vous établirai sur de beaucoup plus grandes; entrez dans la joie de votre seigneur.*

24. *Celui qui n'avait reçu qu'un talent s'approcha et dit: Seigneur, je sais que vous êtes un homme dur; que vous moissonnez où vous n'avez point semé, et que vous recueillez où vous n'avez rien répandu:*

25. *C'est pourquoi, dans ma crainte, j'ai été cacher votre talent dans la terre: le voici; je vous rends ce qui vous appartient.*

26. *Mais son maître lui répondit: Serviteur mé-*